

ХИ-РО: ХРИСТОВ МОНОГРАМ ИЛИ КОНСТАНТИНОВ АСТРО-КОД

ГОРДАНА М. КОСТИЋ

Филозофски факултет, Универзитет у Београду
E-mail: gkostic@f.bg.ac.rs

Резиме: У овом прилогу разматра се другачије виђење Хи-Ро монограма, који је пре свега био пагански симбол везан за божанство Кроноса/Сатурна, као и повезаност са грчко-римском митологијом и сазвежђима. Заслуга императора Константина Великог је искључива; кроз такав симбол одредио је даљу судбину хришћанског света.

1. УВОД

Флавије Валерије Константин I (Gaius Flavius Valerius Aurelius Constantinus) (сл. 1.) рођен је у Naisus-у (данашњи Ниш) 272. н.е., после тешких сукоба је ступио на престо 306. н.е, а умро у Константинопољу (данашњи Инстамбул у Турској), 337. н.е. Остао је један од историјски славних римских императора, чији су акти током живота буквално одредили даљу судбину не само хришћанске Европе, него и данас познате цивилизаци-

Слика 1. Биста Константина Великог, Народни музеј, Београд.

је. Међутим, велики број енигми окружују његов живот и деловање, међу којима је једна, добро позната, оставила многа отворена питања: мистично појављивање знака на небу уочи битке, познатијег као хи-ро - хришћанског „сгих monogramica“ (✠) (сл.2).

Слика 2. Монограм Хи-Ро.

2. ШТА ЈЕ ТО КОНСТАНТИН ВИДЕО?

Према Лактанцију (Rohrbacher, 2002, стр. 108-116), Константину се указала визија у сну (или чуо глас), у ноћи пред битку код Мулвијског моста, што је резултирало наређењем целокупној његовој војсци да на штитове „стави знамење Спаситеља“. Тај небески знак је направљен тако што је косо написано слово Х, савијено на горњем крају, чиме добија скраћеницу за грчку реч „ΧΡΙΣΤΟΣ“. (Lactantius, 1986, стр. 56)

По Еузебијевој верзији (Еузебије из Цезареје, грч. Εὐσέβιος, око 275-339. н.е., био је епископ родне Цезареје од 311. н.е. и саветник императора Константина после Лицинијевог пораза. За собом је оставио велики број дела од којих се нарочито истиче иконографско дело *Црквена историја* и биографски спис *Живот Константинов*), Константин је на небу, изнад сунца, угледао светлосни крст са натписом „У овом знаку ћеш победити“: - грч.: "Ἐν Τοῦτῳ Νίκα"; -лат.“ In hoc signo vinces“. По његовим речима, император није био сигуран у значење визије, док га у сну није посетио Христ и препоручио му да направи заставу у облику знака виђеног на небу и искористи га у бици. Константин је одмах наредио да се искује војни стег (labarum) са венцем на врху у коме се налазила спојена грчка слова Х и Ρ, у виду Христовог монограма (Lenski, 2006, стр.103).

Labarum је, уствари, римска војна застава, која садржи прва два слова грчког писма у речи Христ (грч. Χριστός). Након тога постаје чест симбол римског царства, а по археолошким налазиштима широм античког Ниша, био је итекако присутан. Иначе, треба нагласити да пре овог знака, до средине IV века, уобичајени заштитини знак хришћана је била риба– „ichthys“.

Међутим, постоји и трећа верзија, где Сократ Схоластик (грч. Σωκράτης ο Σχολαστικός, рођ. око 380.- умро после 439. године, био је источноримски (византијски) правник и историчар цркве. Његово једино познато дело је *Историја цркве* у седам књига написана на грчком језику у којој је приказана у првом плану црквена историја од 312. до 439. године), говори о томе да је Константин видео „крстолики стуб светлости са натписом: „Овим побеђуј!“ (Sokrates: 2000, I, 25), док Созомен (лат. *Salminius Hermias Sozomen*, око 400–око 450, родом из Газе, касније адвокат у Константинопољу, написао је *Црквену историју* у 9 књига, у којој се говори о периоду 312 - 425), лепршавије пише како је „(Константин)... услед своје збуњености ... видео у визији слику крста како сија на небу. Био је очаран приказом, али неколико светлећих анђела, који стајаху поред, узвикнуше: „Ох, Константине! Овим знаком побеђуј!“ (Sozomen, I,6).

Након овог мистичног догађаја, цар је одлучио, како наговештава Еузебије (*Vita Const.I, str.27*, сам Еузебије је измислио две трећине приче), да следи Бога који му се указао и окупио је око себе хришћанске свештенике „од којих је затражио да га упуте у Христову веру“. Његово значење је требало да симболише основну догму хришћанства о Богу, односно Христу, као полазној тачки свега.

Често су истраживачи покушавали да продру у Константинову религијску свест (по Еузебијевој причи у *Vita Constantini*, цар се молио Богу, али оном истом који је поштовао и његов отац, а то је божанство Аполон или Митра, што у ствари нема никакве везе са хришћанством) да би створили слику промена у његовим верским убеђењима. Међутим, заиста је било тешко наслућивати шта је заправо представљао знак на небу. Наиме, ради се о томе да је у то време свако могао да га тумачи како је желео, али управо су хришћани волели да кажу да се односи на њих.

3. КОНСТАНТИНОВО ПАГАНСТВО

У Константиновом спољном понашању остала је велика недоследност; он прихвата (Христов) монограм за знамен своје војске, али у исто време задржава ликове старих богова на свом новцу, посебно Бога-Сунца Аполона, или Митре, као свог непобедивог пратиоца. У важним приликама Константин се понаша сасвим као паганин. По добијању помоћи нове хришћанске цркве у свом војном и религиозном преузимању Римског царства 312. г. н.е. у исто време користи пентаграм и Хи-Ро симбол у свом печату и владарском привеску. О његовој везаности за култ Аполона сведочи проглас из 321. г. н.е. којим овај владар Рима издаје наредбу да судови буду затворени 25. децембра због „поштовања дана Сунца“, док његова војска у бици са Лицинијем 325. г. са собом носи као заштиту Аполонове статуе. Исто тако, Константин на једном крају Рима подиже хришћанске храмове, а на другом поставља кипове мајке Кибеле и Атиса, чија представа Бога Сунца физички подсећа на њега.

Та се подвојеност у његовим последњим годинама све више повећавала. Причу коју износи Константинов биограф Еузебије из Цезареје је интересантна, али је мало вероватна, јер историјска казивања управо говоре супротно, да се Костантин преобратио, ако се уопште преобратио (по предању, покристио га је свештеник Аријанац), у хришћанство тек на самртној постељи.

Слика 3. *Labarum*, војни стег.

Без обзира, амблем је у Константиновој војсци постао као стандард, као војна ознака. Ускоро су сличне заставе (*labarum*, *semenion*) (сл.3) сашивене за све војске, а посебној гарди је било поверено чување знамена на бојном пољу. Знамен је имао чак и посебан шатор, у који се император тајанствено повлачио пре сваког важног догађаја.

Све то говори о посебном веровању, а не перобраћању у хришћанску веру. Управо се тим знаком обраћа војсци, а не становништву, нашта треба обратити посебну пажњу. У његовим победничким рукама *labarum* означава у исто време владавину, војничку моћ и нову религију. Па ипак, он је желео да пружи заштиту обема религијама, а био је довољно моћан да игра двоструку игру (Burkhardt, 2006, стр. 137).

4. ХИ-РО: ПРЕДХРИШЋАНСКИ СИМБОЛ

Сплетена слова Х и Р (хи-ро), исцртана на штитовима војника или као обичан декоративни украс, била су и раније. Знак сличан Х и Р се већ у предхришћанско време користио на источњачким војним заставима и претпостављало се да је то обележје за сунце, односно за соларна божанства

(Zahn, 1959, стр. 24). Император Константин Велики је велику пажњу поклањао божанским знацима, постио и молио се у шатору *labarum*-а, те се сваки дан затварао да би на коленима разговарао са својим богом (*Vita Const.*, I, стр. 4,15).

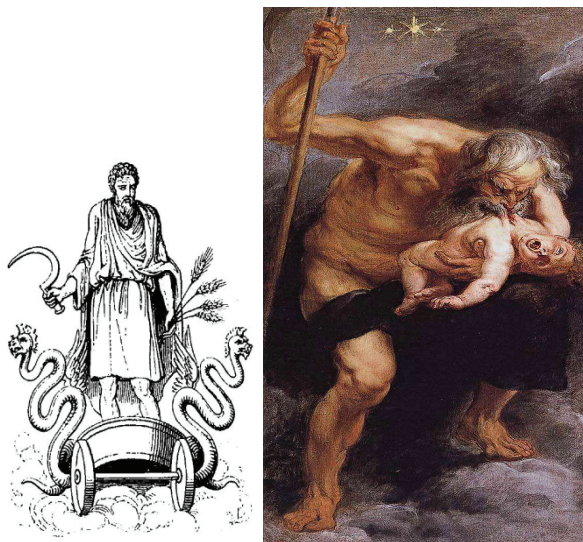
Овај древни симбол обожавања далеко претходи доласку Христа. У Вимиацијуму (сл.4) постоје бројна археолошка налазишта овог знака, овиченог лоровим венцем, али са другачијим распоредом слова и то „омега-алфа“ (крај-почетак).

Слика 4. Археолошки налаз у *Viminacium*-у, II век н.е.

То је првобитно био пагански грб, познат у античко доба скоро 400 година пре „хришћанске“ ере. Свети монограм је египатског порекла, и био је ознака за бога Хоруса, касније Озириса, а у римском периоду и Митре. Скоро сваки од соларних богова је био повезан универзалним монограмом са Хи и Змијом, помешаним са божанствима из грчко-римске митологије, где се, рецимо, виде испреплетани око бога Меркура (чаробни штапић) и божанства медицине Асклепија. Код соларног божанства Атиса се може видети сличан монограм, модификован у облику високог дрвета бора (бор-конус).

Међутим, у време религиозног синкретизма, Хи-Ро се приписује култу, посвећеном богу Кроносу (грч. *Χρόνος*, лат. *Chronus*, време) (сл.5). Идентификован је и са појединим оријенталним божанствима, посебно са феничанским Баал-Молохом, коме су приношене људске жртве. Хи-Ро се неизоставно користио у алхемијским текстовима, као и херменеутици управо да означи време.

Слика 5. Цртеж: приказ Кроноса, Рубенс, „Кронос гута своју децу“.

Кронос је у грчко-римским мозаицима приказиван као „еон“, персонификована вечност (израз „еон“ се помиње и у јеврејској Библији и преводи се са „доба“). Он стоји наспрам неба и држи точак на коме су исписани знаци зодијака. Кронос је у почетку био примордијални бог времена. Стари Грци су га замишљали са змијским телом и три главе – човека, бика и лава. Кронос и његова жена Ананка (Потреба) спирално су окруживали светско јаје и поделили га да би обликовали свет са земљом, небом и морем (Срејовић, Цермановић-Кузмановић, 1979, стр. 219-220).

Слика 6. Астрономски знак за Сатурн.

Кронов пандан у римској митологији је Сатурн (сл.6). Римљани су га обожавали као бога разарања и био је водећи бог римске војске (често се крштење вршило крвљу). Сатурн је обично представљан као младолика фигура како носи у једној руци срп, а његове ноге су биле увијене вуненим тракама. Сатурн је био отац Церере, Јупитера, Веритаса, Плутона и Нептуна, као и Јуноне. Сатурналије су биле најомиљенији пагански празник у старом Риму све до времена победе хришћанства, а прослављао се 17. децембра

(отуда „Satur-day“, Сатурнов дан). Периода Сатурнове власти стари Римљани су се нејасно сећали и прижељкивали га, а називао се „Златни век“, јер се сматрало да тада људима нису били потребни закони или правила; сви су чинили исправне ствари, а неморала није било (Срејовић, Цермановић-Кузмановић, 1979, стр. 377-378).

Поменућу бога Асклепија (лат. Esculapius), сина Аполонов, кога је Зевс са змијом исцелитељком, пренео међу звезде. Мит је заснован на томе да Асклепије убија змију, која неким чудом, уз помоћ друге змије и одређене биљке, поново оживљава. Асклепије је, по миту, касније користио исту технику да оживи мртве. Змија постаје инкарнација самог божанства. Поред змије, Асклепијев атрибут је и лаворов венац. Хеленистичко-римска уметност се ослања на приказ Асклепија на престолу са штапом и змијама у рукама, а крај његових ногу је пас (*Речник*, 57-58). Међутим, здела из које Змија пије воду називала се “Хигијина чинија са Змијом”, јер је Хигија била Асклепијева ћерка и грчка богиња здравља. (*Речник*, 480)

Слика 7. Фармацеутска ознака.

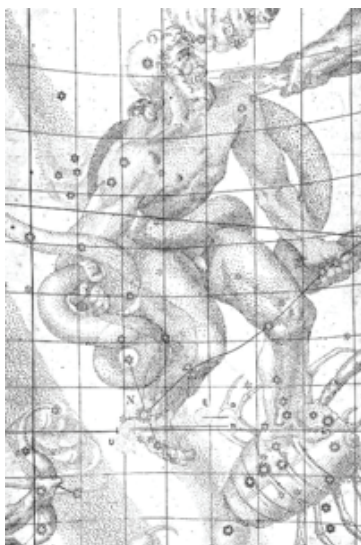
5. АСТРО КОД „ХИ-РО“ КАО ДРЕВНИ ПАГАНСКИ СИМБОЛ: ШТА ЈЕ КОНСТАНТИН ЗАПРАВО ВИДЕО?

Древни симбол се, у суштини, састоји од два знака, који одвојено имају другачију причу: -χ, што је ознака за прецесију неба, и -ϛ што је древни симбол Змије и сазвежђа „Змијоносац“. „χ“ је ознака која је, уствари, формирана од пута соларне еклиптике и небеског еквадора, где секу једна другу, а има везе са спорим угаоним подрхтавањем Земље, док се окреће око своје осе. То је ознака за прецесију, када се сазвежђа крећу уназад за разлику од нормалног годишњег циклуса. Количина времена која је потребна да би због прецесије она прошла кроз свих 12 знакова Зодијака је грубо речено 25 765 година, што се такође зове и „Велика година“ или „Васионска година“. Моменат када се изађе из једног доба и уђе у друго обележава се симболично са - χ (Kaly, Milone, 2004, стр. 33). Стари Египћани, као и културе које су постојале давно пре њих, увидели су да се отприлике сваких 2150 година излазак Сунца на јутро пролећне равнодневице дешава под различитим знаком Зодијака. Ти периоди су названи „доба“ или „еони“.

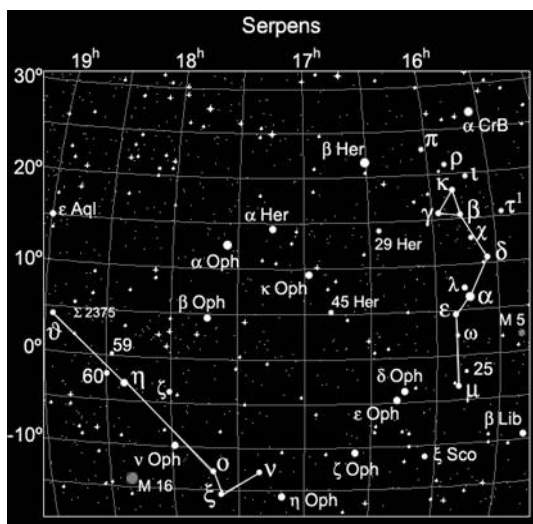

Као такав, пагански симбол –хи је описана још у Платоновом „Тимеју“, где управо објашњава да су две групе које чине свету душу (*anima mundi*) уствари крст као што је слово –хи. „Два велика круга небеска, екватор и еклиптика, који секу један други у форми облика –хи ...и где се свод куполе звезданог неба љуљуска у чудесном ритму...“ (Платон, *Тимеј*, 54). Али овом паганском симболу следи још један у виду кривудавае линије која представља древни астролошки знак "Змије", као и ознака за сазвежђе „Змијоносац“ (Rogers, 1998, стр. 79-89 и сл. 8).

Змија је древни пагански симбол поновног рађања, јер одбацује своју кожу сваке године. Наспрам сазвежђу Ориона се налази сазвежђе Змије, (видети линк: http://www.iau.org/public_press/themes/constellations/) (сл.9)

Слика 8. *Johan Kepler:*
цртеж са приказом
Змијоносаца.

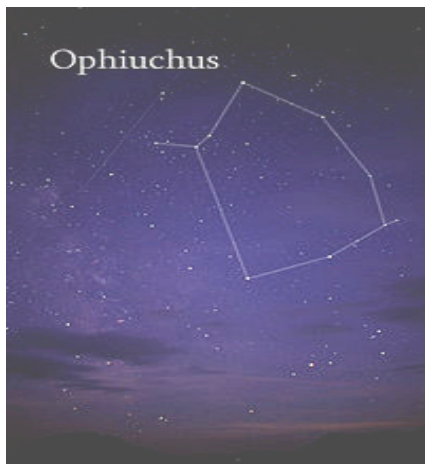

Слика 9. Сазвежђе „Змија“.

То је веома старо сазвежђе и увек се приказује у домаћају Змијоносаца (*Ophiuchus*, сл.10, видети линк: <http://ianridpath.com/iaulist1.htm>). Змија је била симбол мудрости, бесмртности и лечења, а повезаност са Асклепијем је неизоставна, јер се змија користила за лечење у храмовима посвећеним њему (најпознатији је храм Асклепион у Епидаурису, на североистоку Пелопонеза (Кун, 1963, стр. 2).

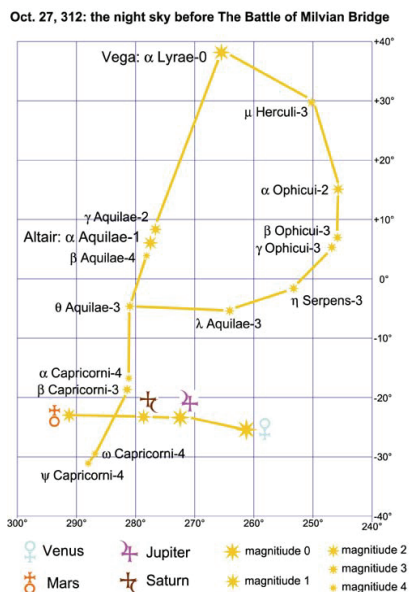
Спајањем ова два паганска симбола, добија се карактеристично „хи-ро“, што је пагански астро-код и представљало би, рецимо, одредницу за долазак новог времена у оквирима астрономских промена, које су се у Старо доба пажљиво пратиле.

Слика 10. Сазвежђе «Змијоносац» или *Ophiuchus*.

Једна од могућности се опет односи на распоред планета у датом моменту који се може ноћу видети на небу. Такву могућност је претпоставио Карл Вобке (Wobcke, 1991), који је враћањем уназад, дошао до закључка да се на ноћном небу видела ознака Хи-Ро (сл.11), очи битке код Милвијског моста, 27.октобра 312.н.е. Како је Карл приказао, ноћно небо је у том моменту садржало 15 светлих звезда и 4 најсветлије планете, које су формирале препознатљив знак.

Слика 11.

Можда је управо то Константин видео на небу, већ добро познат симбол који је у очима великог владара представљао знак да треба преузети иницијативу за велике промене, јер су му богови били наклоњени. Он се тада осмелио на подухват, од којег би зазирао сваки император: ослобођење царства од старе религије, која је била у потпуном расулу. Зато је заузео јасан став према хришћанској цркви: као ситна мањина у односу на читав околни пагански свет, она је била – искључујући војску – једина организована снага у царству, док је остало све било занемарљиво.

За тако крупан подухват је била потребна и другачије осмишљена богомоља за вернике нове вере, што је у почетку замишљена као црква малих димензија, за разлику од каснијих прихваћених решења великих 5-бродних и 7-бродних базилика.

Слика 12.

FINI RAD; Dr Miloje Vasic pored bista boginje
Lune i boga Eskulapa

Слика 13.

Сондирањем терена дуж античке Медијане, предграђа римског Naisus-a, пронађена је мала ранохришћанска црква управо из Константиновог времена, димензија 8x8 метара са мозаиком у коме је Хи-Ро монограм, као и „паганску оставу бронзаних предмета међу којима и две статуе богиње Луне и бога Асклепија“ (сл.12 и13). По др Милоју Васићу, директору Археолошког института, „постојали су и пандани овим божанствима, биста бога Сола и богиње Хигије“ (објављено у листу „Време“, број 498, 22. јула 2000.године, текст Соње Тирић). Не говори ли то о посебном веровању који изискује посебан верски простор?

6. ЗАКЉУЧАК

За Константина је Христос могао да изгледа као бог као и остали други пагански богови, а присталице Христа поданици као и многих других паганских божанстава. Не треба одбацити могућност да је Константин развио неку врсту сујеверја и мистичног поштовања у односу на Христа, али исто тако је то име довео у неку нејасну везу са Богом-Сунцем (Sol Invictus).

Све то говори да је Константин Велики остао доследан себи као паганин, а пагански симбол Хи-Ро поставио као нови знак новог времена које су му богови показали на небу. Управо је себе видео као ново божанство, предодређен да спроводи космичке одлуке. (сл.14)

Слика 14.

Године 325. н.е. император Константин је сазвао Никејски сабор. Током овог састанка су установљене политички мотивисане хришћанске доктрине и тако је почела дуга историја хришћанства, препуна крвопролића и духовне преваре.

Литература

- Burkhardt, Jakob: 2006, *Doba Konstantina Velikog*, Novi Sad.
 Bikerman, E.: 1975, *Hronologija starog sveta*, London.
 Тирић, Соња: 2000, „Време“, бр. 498, 22. Јул.
 Eusebius, *Vita Constantini*.

- Кун, Н. А.: 1963, *Легенде и митови старе Грчке*, Сарајево.
- Kaly, David, H., Milone, Judit. F.: 2004, *Истраживање Древног Неба: Енциклопедијско истраживање Археоастрономије*, New York.
- Lenski, Noel: 2006, *The age of Constantine*, New York.
- Lactantius: 1986, *О смрти прогонитеља*, Београд.
- Плагон: 1998, *Тимеј*, Београд.
- Rogers, John, H.: 1998, „Poreklo Drevnih Konstelacija: Mediteranska tradicija“, *Journal of British Society of Astronomy* **108**, 79-89.
- Rohrbacher, D.: 2002, *The Historians of Late Antiquity*, London-New York (стр. 108-116).
- Сократ Схоластик: 2000, *Историја цркве*, Шибеник.
- Sokrates, *Historia ecclesiastica*.
- Sozomen, *Historia ecclesiastica*.
- Срејовић, Д., Цермановић-Кузмановић, А.:1979, *Речник грчке и римске митологије*, Београд.
- Zahn, A.: 1959, *Constantin d.Gr.und die Kische*, Francfurt.
- Woebcke, Karl: 1991-2011, *In hoc Horoscopes signo vinces*, New York.

Линкови у оквиру митологије, историје и археоастрономије -Међународне астрономске уније

Сазвежђа: http://www.iau.org/public_press/themes/concstellations/

Изворна имена и скраћенице за сазвежђа од 1922.г.

<http://ianridpath.com/iaulist1.htm> .

CHI-RHO: THE SIGN OF CHRIST OR ASTRO-CODE OF CONSTANTINE THE GREAT

Constantine's defeat of Maxentius at the Mulvian Bridge in October 312 effectively gave him control of the western half of the empire. But before the battle, Constantine saw a sign on the sky, which was sent, according to panegyrist Lactantius, Eusebius of Caesarea, Sozomen and others, by Christ himself. That sign was ordered to his soldiers to paint like a cross Chi-Rho on their shields before the battle of the Mulvian Bridge in 312. After the victory, this practice became universal. Chi-Rho symbol was found subsequently on the shields of many soldiers. A new imperial standard was created - the labarum with the Chi-Rho symbol.

Constantine was a "traditional pagan" who worshiped the god Apollo, actually the cult of Mithras, the most popular god among soldiers. Nevertheless, Chi-Rho was a traditional "pagan's" symbol, well-known of many centuries ago for Chronos/ Saturn, with meaning "the variable time". The sign itself contains two different signs: one for symbol of precession of the Earth, other for constellation "Serpent", both very significant for the ancient world.